

ESKİŞEHİR'DE TÜKETİM KOOPERATİFLERİ

Doç. Dr. Yılmaz ÜRPER*

I. GENEL OLARAK

Türkiye'de son yıllardaki ekonomik ve toplumsal değişmelerden en fazla etkilenen kesim hiç kuşkusuz geçimini ücretle sağlayanlar olmuştur. Özellikle fiyatların gittikçe yükselmesi, buna karşılık ücret artışlarının düşük kalması sözkonusu grubun geçim koşullarını ağırlaştırmıştır. Bilindiği gibi kendi kendine yardım hareketi olan tüketim kooperatifleri, ortakların satınalma güçlerinin korunması, fiyat, kalite ve malın uygun koşulla satın alınması yanında tüketicinin korunması gibi fonksiyonlarıyla özellikle olumsuz ekonomik koşullarda önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Tüketim kooperatifçiliğinin ortaya çıkış dönemi incelendiğinde benzer özellikler göze çarpmaktadır. Ülkemizdeki tüketim kooperatifçiliğinin 1980'li yıllarda ekonomik değişmeyle birlikte yeni boyutlar kazandığı görülmektedir. Buna dayanarak araştırmamızın amacı 1981 yılı Mayıs ayından 1989 Ekim ayına kadar Eskişehir'deki tüketim kooperatifçiliği değişmesini ortaya koymaktır (1). Bu tesbit yapıldıktan sonra araştırma sonunda beliren sorunlara çözüm önerileri sunulacaktır. Pek tabii belirtilen zaman diliminde ülkemizdeki özellikle ekonomik değişmelerden Eskişehir ili Belediye sınırları içindeki tüketim kooperatiflerinin etkilenebileceği düşüncesinden hareket edilmiştir.

(*) Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi.

(1) 1981 Mayıs ayına kadar Eskişehir'deki tüketim kooperatiflerinin durumu için bkz.: Zafer ÜSKÜL, «Eskişehir'de Tüketim Kooperatifleri», ESADER., C. XVII, S. 2 (Haziran 1981), s. 421-430.

II. ARAŞTIRMA KAPSAMI VE METODU

Bu araştırmada, Eskişehir Belediye sınırları içindeki tüketim kooperatiflerinin Mayıs 1981 tarihindeki durumunu gösteren araştırma temel alınmıştır. Bu nedenle daha gerçekçi karşılaştırma yapabilmek ve değişmeyi ortaya koyabilmek için araştırma kapsamı olarak Eskişehir Belediye sınırları esas alınmıştır. Bölge Ticaret Müdürlüğü ve Ticaret Sicil Memurluğundan edinilen bilgilere göre (2) sözkonusu araştırma sahasında değerlendirmeye 16 birim tüketim kooperatifi, merkezi Ankara'da bulunan kooperatifin 1 şubesi, 1 tüketim kooperatifleri birliği dahil edilmiştir (3).

- (3) Bilindiği gibi tüketim kooperatifleri yasa gereği Ticaret Siciline kaydolmak ve Ticaret Bakanlığına bağlı olmak zorundadırlar.
- (3) Merkezi Ankara'da bulunan kooperatif şubesi ile Eskişehir Tüketim Kooperatifleri Birliği (ESKO), kooperatif olarak tanımlanacaktır. 18 kooperatifin adları şöyledir.
 - GES-İŞ Tüketim Kooperatifi
 - BELGE Tüketim Kooperatifi
 - EDİ-KOP Tüketim Kooperatifi
 - GIDA-İŞ Tüketim Kooperatifi
 - DET-KO Tüketim Kooperatifi
 - YENİKENT Tüketim Kooperatifi
 - TEKSİF Tüketim Kooperatifi
 - ÇINAR Tüketim Kooperatifi
 - BAŞAKLAR Tüketim Kooperatifi
 - ŞEKER Tüketim Kooperatifi
 - CAMLICA Mahallesi ZAFER Tüketim Kooperatifi
 - MERKO Tüketim Kooperatifi
 - Maliyeciler Tüketim Kooperatifi -
 - Büyükdere Mahallesi Tüketim Kooperatifi
 - Hizmet Tüketim Kooperatifi
 - Hava Kuvvetleri Tüketim Kooperatifi Eskişehir Şubesi (HAKİK)
 - Eskişehir Tüketim Kooperatifleri Birliği (ESKO)
 - BAŞAK Tüketim Kooperatifi

Bu kooperatiflerden GIDA-İŞ Tüketim Kooperatifinin 3, GES-İŞ Tüketim Kooperatifinin 3, BELGE Tüketim Kooperatifinin 1, EDİ-KOP Tüketim Kooperatifinin 1 şubesi vardır.

25.10.1988 tarih 3476 Sayılı Kanunla değiştirilen 1163 sayılı Kooperatifler Kanun'unun 2. maddesine göre kooperatifler ve üst kuruluşlarının ünvanlarında kamu kurum ve kuruluşlarının isimlerine yer verilmeyecektir. Kanun değişikliğinden önce kurulmuş kooperatifler de yeni kanun hükümlerine uymak zorunda olduklarından, ünvanlarını kanun hükümlerine uymak zorunda olduklarından, ünvanlarını kanun hükmünü uygun hale getirerek tescil ettirmek zorundadırlar. Bu nedenle kuruluş tarihleri eski olan bazı kooperatifler ünvanlarını değiştirmişlerdir.

Araştırmada yazılı anket kullanılmıştır. Anket sorularının hazırlanmasında kooperatiflerde daha önce yapılan araştırma ve gözlem dikkate alınmıştır. Soruların cevaplandırılması kooperatiflerin tepe yöneticileriyle yüzyüze yapılan görüşmeler yoluyla sağlanmıştır. Ayrıca değişik zamanlarda yapılan görüşmeler de araştırmaya destek olmuştur. Genellikle elde edilen sözlü ve yazılı tüm bulgular ilgili konu içinde değerlendirilerek, karşılaştırma ve yorum yapılmıştır.

III. ARAşTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULAR

1- Kuruluş ve Faaliyeti Sona Erme Tarihlerine Göre Tüketim Kooperatifleri

1981 yılı Mayıs ayında 20 kooperatif var iken 1989 Ekim ayında bu sayı 18'e düşmüştür. Bu arada tablo 1 ve 2'ye bakıldığında araştırma yapılan tarihe kadar kurulan kooperatif sayısı 8, faaliyeti sona eren kooperatif sayısı ise 8'dir. Tablolardan anlamlı bir sonuç çıkarabilmek için araştırmanın tüm verilerini birlikte değerlendirmek gerekir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki kooperatif sayısında önemli sayılabilecek artma ya da azalma görülmemektedir. Bu duruma 1981 yılında (4) «Eskişehir halkının enflasyonun hızlanmaya başladığı yıllardan sonra sürekli azalan satınalma gücünü tüketim kooperatifleri kırarak korumaya çalıştığı» şeklinde gerçekleşen varsayımın hala geçerliliğini koruduğunu söylemek pek yanlış olmayacaktır.

Tablo 1. Kuruluş Tarihlerine Göre Tüketim Kooperatifleri

Kurulduğu Tarih	Kooperatif Sayısı
1975 ve öncesi	4
1979	1
1980	3
1981	3
1982	—
1983	—
1984	2
1985	3
1986	1
1987	1
1988	—
1989	—

(4) Bkz.: ÜSKÜL, s. 424.

Tablo 2. Faaliyeti Sona Erme Tarihlerine Göre Tüketim Kooperatifleri

Sona Erme Tarihi	Kooperatif Sayısı
1981	2
1982	1
1983	2
1984	1
1985	—
1986	2
1987	1
1988	—
1989	1

Kooperatif sayısındaki değişmeler hiçbir zaman tam olarak kooperatifçiliğin gerilediğini ve ilerlediğini göstermez. Ancak kooperatiflerdeki ortak sayısı sözkonusu değişmeyi belirlemede önemli bir göstergedir.

2- Ortak Sayılarına Göre Tüketim Kooperatifleri

Eskişehir'deki 17 birim tüketim kooperatifinden ortak sayılarına göre 8 tanesinin büyük ölçekli, 9 tanesinin de küçük ölçekli olduğu Tablo 3'den anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Ortak Sayılarına Göre Tüketim Kooperatifleri

Ortak Sayısı	Kooperatif Sayısı
— 100	3
101 — 200	2
201 — 300	2
301 — 400	—
401 — 500	1
501 — 600	—
601 — 700	1
701 — 800	1
801 — 900	2
901 — 1000	—
1001 +	5

Orta büyüklükte kooperatif sayısının pek fazla olmadığı görülmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki kooperatifler iki kutupta toplanmışlardır. Kapanan ya da dağılan kooperatiflerden 7 tanesinin ortak sayısı 100'den az, 2 tanesinin 100-200 arasında, 1 tanesinin ise 1000'den fazladır. Kapanan 10 kooperatifin toplam 2721 ortağı vardır. Kapanan kooperatif başına düşen ortak sayısı 272'dir. O halde genellikle küçük (cılız), güçsüz kooperatiflerin pek fazla yaşayamadıkları anlaşılmaktadır. Zaten araştırmadan da elde edilen verilere göre kapanan kooperatiflerin ortalama yaşam süresi 3,5 yıldır. Ayrıca bu kooperatiflerin yapısal özelliklerine bakıldığında küçük işyeri kantini ya da değişik mesleklerden kişiler tarafından kurulmuş mahalle bakkalı niteliğinde oldukları tesbit edilmiştir.

1989 Ekim ayında Eskişehir'deki tüketim kooperatiflerinin toplam ortak sayısı 14.000'e yaklaşmıştır. Oysa bu sayı 1981 Mayıs ayında yaklaşık 10.000 idi. Üstelik kooperatif sayısı 19 olmasına karşın, 1981'in aynı ayında bir kooperatif başına düşen ortak sayısı 486 iken 1989'un Ekim ayında 822 olmuştur. Toplam ortak sayısında 4000 artış olurken, (kooperatif toplam ortak sayısı yüzde 40 artarken kooperatif başına artan ortak sayısı da yaklaşık yüzde 70'dir.) Bu demektir ki Eskişehir'de tüketim kooperatifleri sayıca azalmasına karşılık hem toplam ortak sayısında dolayısıyla hem de kooperatif başına düşen ortak sayısında anlamlı artışlar olmuştur. Küçük (cılız) kooperatifler terkedilerek büyük, güçlü kooperatifler tercih edilmeye başlanmıştır. Zaten kooperatifçiliğin gelişmiş olduğu ülkelerde de durum bu yöndedir (5).

Öte yandan her aileden yalnız 1 kişinin kooperatif ortağı olduğu varsayılırsa ve Türkiye'de ortalama aile büyüklüğünün 6'ya yakın olduğu gözönüne alınırsa tüketim kooperatiflerinden yararlanan Eskişehir'li sayısının 84.000'e yaklaştığı görülür. Ayrıca yapılan araştırmaya göre genellikle büyük tüketim kooperatiflerinin ortak-dışı işlem (ortak olmayanların kooperatiften alışveriş yapmaları) yaptıkları gö-

(5) 1947 yılında Japonya'da tüketim kooperatifleri sayısı 2703 iken 1978'de 1286, 1984 yılında ise 1252 olmuştur. Üye sayısı 1947 yılında 2.730.000 iken 1978'de 21.956.000, 1984 yılında da 28.367.000 olmuştur. Görüldüğü gibi kooperatif sayısında önemli sayılabilecek derecede düşme gözlenirken, üye sayısında da bunun aksine hızlı bir artış olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Günther VACEK, «Japon Les Coopératives de Consommateurs Depuis la Guerre Un Succés lié à des Stratégies Coopératives», REVUE LES ETUDES COOPERATIVES MUTUALISTES ET ASSOCIATIVES, N. 25 (1988), s. 51.

rılmaktadır. Ortak olmayan kooperatiflerden alışveriş yapanların toplam sayısı yaklaşık ailesiyle birlikte 65.000 civarındadır. Kooperatiflerin ortak-içi (ortak olanların kooperatiften alışveriş yapmaları) ve ortak dışı satışları birlikte değerlendirildiğinde kooperatiflerden alışveriş yapanların sayısı ailesiyle birlikte 150.000 dolayında olduğu tahmin edilebilir. Eskişehir kent nüfusu 1980 yılında 309.431 iken 1985' de 366.765 olmuştur. Eskişehir kent nüfusunun her yıl yaklaşık 10.000 arttığı varsayılırsa 1989'da 400.000 civarında olduğu tahmin edilebilir. O halde her 100 Eskişehir'liden yaklaşık 38'i tüketim kooperatiflerinden satın alınan tüketim mallarını tüketiyor demektir. Bu durum aynı yaklaşımla 1981 Mayıs ayında her 100 kişiden 33'ü şeklinde idi (6). Kısacası 1981'den bu yana Eskişehir'deki tüketim kooperatifçiliğindeki değişme, daha fazla kişinin tüketim kooperatiflerinden alışveriş yaptığını göstermektedir. Ayrıca Eskişehir'de tüketim kooperatiflerinin 1981'e göre niteliksel ve niceliksel olarak gelişmiş olduğu ve özellikle tüketim malları pazarında yerini ve önemini arttırdığı varsayımını doğrulamaktadır.

3- Sermayelerine Göre Tüketim Kooperatifleri

17 Kooperatifin taahhüt edilen toplam sermayesi 557 milyon TL, ödenen toplam sermayesi 507 milyon TL dolayındadır. 1981'de ise kooperatiflerin ödenen sermaye toplamı 27 milyon TL'dir. Araştırma yapılan kooperatiflerin toplam sermayesi 1981'e göre yaklaşık 19 kat artmasına karşın fiyatların da yaklaşık 17 kat artması nedeniyle (7) sermayede reel olarak önemli bir artış olmamıştır. Kooperatiflerden sadece 2 tanesi piyasa ticari faiz haddi ile kısa dönemler için kredi alabilmiştir. Çünkü kredi maliyeti yüksektir. Bu durumda kooperatifler çevrelerine daha fazla hizmet götürebilmesi için sermayelerinin dönüş hızını artırmaları gerekmektedir. Kooperatifler Devlet tarafından finansal açıdan desteklenmemektedirler. Sonuç olarak söylemek gerekirse araştırma yapılan kooperatiflerin hemen hemen tümünde sermaye, sorun olmaktan kurtulamamıştır.

Kooperatifler sermaye gücü çektiklerinden mal alımlarını daha ucuza sağlayamamakta ve dolayısıyla piyasa koşullarına uymakta güçlük çekmektedirler. Bu da kooperatif ortak ilişkisini olumsuz yönde etkilemektedir.

(6) Bkz.: ÜSKÜL, s. 425.

(7) Genel fiyat endeksi dikkate alınarak bulunmuştur.

Tablo 4. Sermayelerine Göre Tüketim Kooperatifleri

Taahhüt Edilen Sermaye TL.	Kooperatif Sayısı
— 5.000.000	2
5.000.001 — 10.000.000	3
10.000.001 — 20.000.000	3
20.000.001 — 30.000.000	3
30.000.001 — 40.000.000	1
40.000.001 — 50.000.000	1
50.000.001 — 75.000.000	1
75.000.001 — 100.000.000	3

4- Satış Tutarlarına Göre Tüketim Kooperatifleri

Araştırma sahasındaki tüm kooperatiflerin 1988 yılı sonu itibarıyla toplam satış tutarı 10 milyarın üzerindedir. Daha önce yapılan araştırmaya göre 1981 yılı için satışların 700 milyonu aşacağı tahmin edilmiştir. Bu durumda 1988 yılı sonunda 1981 yılına göre satış tutarları nominal olarak 14 kattan daha fazla artmıştır. Hiç kuşkusuz bu artışta fiyat artışlarının büyük rolü vardır. Nitekim 1988 yılı fiyatları 1981 yılına göre yaklaşık 17 kat artmıştır. Dolayısıyla 1988 satışları reel olarak % 25,2 azalmıştır. Ortak sayısında artış olmasına rağmen satışların düşmesi, kooperatif ortaklarının daha az tüketim harcamasında bulduklarını gösterir. Bu da ücretle yakından ilgilidir. Zira ücretlerin, fiyatların yükseldiği kadar yükselmemesi yani daima fiyatları geriden takip etmesi çalışanların geçim standardını düşürmüştür.

1981'de kooperatiflerin sermaye dönme hızı 15 gün olmasına rağmen 1988'de 18 gündür. Bu demektir ki kooperatifin, satmak için aldığı mal reyonda 1981'e göre 3 gün fazla beklemektedir. Bunun da en büyük nedeni ortakların (tüketicilerin) alım güçlerinin düşmesidir. Yine de kooperatifler borsa etkinliğini sürdürerek piyasada bir denge unsuru olabilmişlerdir.

5- Tüketim Kooperatiflerinin Mal Alımları

1981'de olduğu gibi 1988'de de sermaye sorununun başta olması, kooperatiflerin mal alımlarının % 78'inin Eskişehir'deki toptancı-

dan % 16'sını Eskişehir dışındaki toptancıdan ve sadece % 6'sının da üreticiden yapmaları sonucunu doğurmuştur. Küçük ölçekli kooperatifler alımların tamamını toptancıdan yapmaktadır. Kooperatifler büyüdükçe Eskişehir dışından ve üreticiden alınan mal miktarı da artmaktadır. Tüketim kooperatifleriyle üretim kooperatifleri ilişkisinin 1981'de olduğu gibi yok denecek kadar az olduğu söylenebilir.

6- Diğer Bulgular

Eskişehir'deki tüketim kooperatiflerinin ortaklarının büyük bir çoğunluğunun memur, işçi ve emekliler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kooperatifin yönetim ve denetim organlarında görev alanlar bu kesimlerdenidir.

Kooperatiflerin kurulmasında ya da oluşmasında iki önemli faktör başta gelmektedir. Birincisi aynı işyerinde veya iş kolunda çalışıyor olmak, ikincisi aynı yerde oturmak. Konut kooperatifçiliğinin gelişmesinden sonra aynı yerde oturmak faktörü de önemli ölçüde etkili olmaya başlamıştır. Nitekim Eskişehir'de YENİKENT Konut Kooperatifi arkasından YENİKENT Tüketim Kooperatifini ortaya çıkarmıştır.

1981 yılında kurumlaşabilen ve profesyonel yönetici çalıştırabilen kooperatif sayısı 5 iken 1989'da 8'e çıkmıştır. En fazla eleman istihdam eden 4 kooperatiften YENİKENT 27, GES-İŞ 24, EDİKOP 22, BELGE 16 kişi çalıştırmaktadır. Kurumlaşan kooperatif sayısı artarken, 1981'de kurumlaşmış kooperatiflerde bu kurumlaşmayı daha fonksiyonel hale getirmişlerdir. Ortaklarına sundukları hizmetleri bir satış mağazasında toplamamışlar, şubeler açarak onlara daha kolay alışveriş yapmaları olanağını sağlamışlardır. Çağdaş yönetim ve satış tekniklerini uygulamaya başlamışlardır. Ayrıca çeşitli mağazalarla anlaşarak ortaklarına verdikleri mal alışveriş çekleriyle daha fazla mağazadan değişik ihtiyaçlarının karşılamasını sağlamaktadırlar. 850 ortağı olan DET-KO (55 Eskişehir Demiryolu ve Bağlı Kuruluşların Memurları Tüketim Kooperatifi) nin çalışması daha farklıdır. Bu kooperatifin satış mağazası olmamasına rağmen cirosu 500 milyona yakındır. Faaliyeti, ortaklarına verdiği kredi kartıyla onlara Eskişehir'deki çeşitli anlaşmalı mağazalardan alışveriş yapabilmeleri imkanı sağlamakla ilgilidir. Çalışma yöntemi mağazasız tüketim kooperatifi yapısını ortaya koymaktadır. Eskişehir'de bir sistemle çalışan yardımlaşma sandığı sayısı özellikle 1985'den sonra artmaya başlamıştır. Bu konu kendi başına araştırılması gereken özelliğe sahiptir. Başka il-

lerde pek görülmeyen sözkonusu yöntem Eskişehir'de tüketim kooperatiflerince başlatılmıştır.

1981'den farklı olan bir başka konu da bazı kooperatiflerin marka imajını yerleştirmeye çalıştıkları görülmüştür.

YENİKENT Tüketim Kooperatifi geriye doğru dikey bütünleşme çabasını başlatmıştır. Çünkü ekmek fabrikası kurmuş, ortaklarına içme suyu dağıtımını yapmaktadır.

Eskişehir'deki tüketim kooperatiflerden sadece 2 tanesi bankalardan, 2 tanesi de sendikalardan kredi alabilmiştir. Kredi alan kooperatif sayısının bu kadar az olması onların sermaye sorunlarının olmadığını göstermez. Kredi maliyetlerinin yüksek olduğunu ve Devletin kooperatiflere kredi açmadığını göstermektedir. Yapılan araştırmada sendikaların, bazı kooperatiflere eğitim, yer konusunda da yardımcı oldukları görülmüştür.

Kooperatifler satışlarından ortalama % 8 kâr etmektedirler. Büyük bir çoğunluğu ortaklarına risturn dağıtmıştır. Vadeli satış yapmayan kooperatif yoktur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eskişehir'deki tüketim kooperatiflerin 1981'den bu yana pozitif anlamda değişim gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Ancak pek çok sorunlarla karşı karşıyadırlar. Bu nedenle yine de istenen düzeye gelememişlerdir. Kurumlaşabilen kooperatifler de dahil olmak üzere ülkenin içinde bulunduğu ekonomik değişmelerden olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Özellikle çalışan kesimin ücretlerindeki reel azalış satın alma güçlerini düşürdüğünden kooperatiflerin satış ve finansal yapısını yakından etkilemiştir.

Başarısız ya da kapanan kooperatiflerin sorunları ölçeklerinin küçük olmasından doğmaktadır. Cılız, güsüz kooperatiflerin yaşam süreleri çok kısa olmaktadır. Nitekim 1981'den 1989'a kadar kapanan 10 tüketim kooperatifinden sadece bir tanesi kurumlaşmış optimal büyüklükte kooperatiftir. Kurulan kooperatiflerin 4 tanesi büyük 4 tanesinde küçük ölçekli kooperatiflerdir. Küçük kooperatiflerin ortaklarına sundukları hizmetler yetersizdir. Günümüzde tüketim kooperatifçiliğinin gelişmiş olduğu ülkelerde çok ortaklı optimal büyüklükte kooperatifler oluşmaya başlamıştır. Araştırma yapılan sahadaki tü-

ketim kooperatiflerin 8 tanesi cılız ve güçsüz kooperatiflerdir. Bu kooperatiflerin daha etkili ve uzun ömürlü olabilmeleri için kendi ekonomik ve hukuki varlıklarını sona erdirerek (füzyon) ya kendi aralarında ya da en yakın büyük kooperatife katılmak suretiyle büyük kooperatifler oluşturmalarıdır. Böylece en rasyonel yol izlenmiş olacaktır.

Bilindiği gibi diğer bir birleşme şekli de birim tüketim kooperatiflerinin BİRLİK çatısı altında toplanmalarıdır. Birim kooperatiflerin birliğe ortak olmalarında sayısız yararlar vardır (8). Bu yolla genel olarak tüketim kooperatiflerin fonksiyonları (finans, üretim, pazarlama, yönetim, muhasebe, halkla ilişkiler) daha etkin hale getirilir.

Eskişehir'de Tüketim Kooperatifleri Birliği (ESKO) 1981 yılında kurulmuştur. Çevre il ve ilçelerden olmak üzere 19 tüketim kooperatifi üyedir. Eskişehir merkezindeki yani araştırma yapılan sahadaki kooperatiflerden sadece 6 tanesi üyedir(9). Birlik sermaye sorunu nedeniyle fonksiyonel olarak çalışmamaktadır. Şimdiye kadar üye kooperatiflere birkaç malın (Deterjan, un, kırtasiye, bakliyat) toptan alımını sağlamıştır. Birim tüketim kooperatiflerin sorunlarının hemen hemen tümü Birlik için de geçerlidir. Başta sermaye olmak üzere yönetim, eğitim, üye kooperatiflerle diyalog, haberleşme işbirliği, uyum, güven eksikliği, Devlet desteğinin olmaması, piyasa koşulları, mahalli idarelerin kayıtsızlığı, diğer tür kooperatiflerle işbirliğinin olmayışı, geçmişteki yanlış uygulamalar sayılabilir.

Hiç kuşkusuz sermaye sorununun çözümünde Devlet desteği başta gelmektedir. Devlet ucuz tüketim kredisiyle kooperatiflerin tüketim malları piyasasında denge unsuru olmalarını sağlayabilir. Özellikle enflasyonla mücadelede tüketim kooperatifleri önemli bir araç olarak görülebilir.

Tüketim kooperatiflerinde eğitimsizlik de temel sorunlar arasında sayılabilir. Araştırma yapılan kooperatiflerden ancak 5 tanesinin yöneticileri sendikanın vermiş olduğu kısa süreli eğitim programına katılmıştır. Eğitim kooperatifçilik ilkelerinden birisi olduğundan sistemin bir elemanı niteliğindedir. Bilindiği gibi sistemdeki bir elemanın eksilmesi, bozulması sistemin bozulmasına yani çalışamaz du-

(8) ÜSKÜL, s. 429.

(9) Araştırma sahasındaki kooperatiflerden ESKO'ya üye olanlar: BELGE, EDİKOP, GES-İŞ, GIDA-İŞ, TEKSİF, YENİKENT.

ruma gelmesine neden olmaktadır. O halde eğitime de gereken önem verilmelidir. Eğitim iki boyutlu olmalıdır. Birincisi kooperatifçilik ikincisi ise işletmeciliktir. Tüketim kooperatiflerinde bu iki özellik birleşmiştir. Çağdaş işletmecilik tekniklerini uygulayamayan bir kooperatif piyasa ile bütünleşemez. Dolayısıyla başarılı olması olanaklı değildir. Diğer yandan Devletin kooperatiflere kredi desteği eğitimle birlikte gitmelidir, pek tabii yapıcı ve etkin denetim de peşinden gelmelidir.

Yapılan araştırmada yerel yönetimlerin gerek birim kooperatiflerine gerekse Birliğe şu ya da bu şekilde katkıları ve destekleri olmadığı görülmüştür. Oysa yer ve finansman gibi konularda kooperatiflere yardımcı olabilirler.

Araştırma yapılan kooperatiflerdeki ortakların yarısından çoğu işçidir. Kooperatifler kendi gibi kendi kendine yardım hareketlerinden olan sendikalar da sermaye, eğitim, yer, danışmanlık gibi konularda kooperatiflere yardımcı olabilirler.

Tüketici örgütü olmaları nedeniyle kooperatiflerin tüketiciyi koruma konusunda faaliyetlerinin etkin olduğunu söylemek pek doğru olmayacaktır. Zira yapılan ankette bu konu ile ilgili yöneltilen soruya düzenli cevap vermemişlerdir.

Sonuç olarak 1981'den 1989'a kadar olan dönemde kooperatifler olumlu yönde gelişme göstermişlerdir denilebilir. Ancak çözümler önerdiğimiz yukarıda belirtilen sorunlar ortadan kalktığında kooperatifler piyasa koşullarına uyarak hem ortaklarına daha etkin hizmet götürebilecekler hem de piyasa düzenlemesinde ve fiyatların yükselmesini önlemede önemli araç olabileceklerdir.